

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

bakalářské kombinované studium
2010-2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Eliška Moskvová

STIMULACE AUTOMATIZACE HLÁSKY
PŘI DYSLALII
Využití básniček se zaměřením na hlásky L a R

Praha 2012

**Vedoucí bakalářské práce
PhDr. Dana Buntová Ph.D.**

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined Studies
2010-2012

BACHELOR THESIS

Eliška Moskvová

STIMULATION AUTOMATION BUZZ
WHEN DYSLALIA
Use of poems focusing on the sounds L and R

Prague 2012

**Thesis Work Supervisor
PhDr. Dana Buntová Ph.D.**

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval(a) samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal(a) v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Ostravě dne 15.3.2012

Jméno autorky

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Daně BuntovéPh.D. za vstřícný přístup a cenné připomínky při odborném vedení mé práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá objasněním poruchy dyslalie, narušením a vývinem výslovnosti dětí v předškolním věku a následnou terapií dyslalie. Obsahuje přípravná cvičení ke správné výslovnosti a k správnému vyvozování a fixaci hlásek L a R. Rozebírá funkci a použití básniček v rozvíjení dětské řeči.

Na závěr je detailně popsáno vlastní šetření v předškolním zařízení, kde byly využity veškeré získané teoretické poznatky.

Klíčové slova

Básničky

Fixace

Náprava

Narušená komunikační schopnost

Stimulace hlásky

Vyvozování

Annotation

This Bachelor thesis deals with clarifying disorder called dyslalia, disruption and development of pronunciation of preschool age children. It also focuses on subsequent therapy of dyslalia. The thesis contains preparatory exercise centred on correct pronunciation, development of pronunciation and fixation of phones „L“ and „R“. A part of this thesis examines a function and use of poems for children as a tool for developing children speech skills.

At the end there is a detailed research which was carried out in a preschool facility using all gained theoretical knowledge.

Key words

Poems for children

Fixation

Rectification

Communication disorder

Speech sound stimulation

Extrapolation

Obsah

ÚVOD	1
TEORETICKÁ ČÁST.....	2
1. Dyslalie - patlavost.....	2
1.1 Terminologie dyslalie.....	3
1.2 Etiologie dylálie.....	3
2. Klasifikace dyslalie	4
2.1 Klasifikace z vývojového hlediska	5
2.2 Klasifikace podle etiologie.....	5
2.3 Klasifikace podle místa poškození	6
2.4 Klasifikace podle kontextu.....	6
2.5 Klasifikace podle rozsahu	6
3. Diagnostika dyslalie	6
3.1 Zásady diagnostiky dyslalie	8
4. Vývoj výslovnosti v předškolním věku.....	10
4.1 Vývoj řeči v závislosti na věku	10
4.2 Narušení vývinu výslovnosti v předškolním věku	11
5. Způsoby správné artikulace	12
5.1 Dechová a fonační cvičení	12
5.2 Cvičení k rozvíjení fonemického sluchu	14
5.3 Cvičení na rozvíjení zrakového vnímání	15
6. Terapie dyslalie	15
6.1 Zásada krátkodobého cvičení	15
6.2 Zásada využití sluchové kontroly	16
6.3 Zásada užívání pomocných hlásek	16
6.4 Zásada mimimální akce	16
7. Vyvozování a korekce souhlásek českého jazyka	17
7.1 Klasifikace souhlásek podle místa tvoření – artikulace.....	17
7.2 Klasifikace podle artikulujícího orgánu.....	17
7.3 Pořadí vyvozování hlásek	17

8.	Metodika tvoření souhlásky L	18
8.1	Příprava předartikulačního cvičení	19
8.2	Příklady cvičných slov a textů.....	20
9.	Metodika tvoření hlásky R.....	21
9.1	Přípravná předartikulační cvičení	22
9.2	Tvoření hlásky R substituční metodou	22
9.3	Příklady cvičných slov a textů pro vyvozování hlásky,,r,, s použitím pomocné hlásky d.	23
10.	Funkce a použití básniček v rozvíjení dětské řeči.....	24
10.1	Logopedické básničky v rozvíjení dětské řeči	25
	PRAKTICKÁ ČÁST.....	27
11.	Stimulace automatizace hlásky při dyslalií.....	27
11.1	Cíl výzkumného projektu	27
11.2	Charakteristika místa šetření.....	27
11.3	Výzkumný vzorek	28
11.4	Vlastní šetření	28
11.5	Závěry výzkumného šetření.....	35
	Závěr	38
	Použitá literatura	39
	Seznam příloh	42

ÚVOD

Pro zpracování bakalářské práce na téma Stimulace automatizace hlásky při dyslalii jsem se rozhodla z důvodu studia oboru speciální pedagogiky. Pracuji jako učitelka v mateřské škole a touto problematikou jsem se začala zabývat.

Cílem bakalářské práce je nastínit problematiku stimulace, povzbuzení hlásek při dyslalii, užitím motivačních prostředků, podněcujících reakce dítěte na sluchové a zvukové vjemy v mateřské škole.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou část a praktickou část.

Teoretická část zahrnuje vysvětlení pojmu dyslalie, její klasifikaci a nápravu. Správné vyvozování hlásek a metodiku pro jejich tvoření.

Praktická část obsahuje vlastní výzkum, šetření a závěry vlastního šetření.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Dyslalie - patlavost

Nejčastějším druhem narušené komunikační schopnosti člověka je dyslalie – porucha projevující se vadnou výslovností hlásek, vynecháváním či zaměňováním hlásek.

V odborné terminologii je dyslalie označována rovněž jako psellismus (z řečtiny), česky jako patlavost, nebo obecně jako porucha a vada artikulace. Dyslalie se vyskytuje ve všech věkových kategoriích, v každém etniku lidské populace, a to v rozličných formách a projevech. (Lechta ,1990)

Podle Škodové, Jedličky (2003) dyslalii rozdělujeme podle stupně vady, dále podle příčiny a podle orgánu, jenž narušuje fyziologickou výslovnost. Zpravidla se s ní setkáváme jako se součástí závažného postižení schopností či lidského zdraví. Komunikační schopností člověka však narušují i jiné poruchy a vady řeči. Zejména jde o narušený vývoj řeči (typologicky jako opožděný vývoj řeči, omezený vývoj řeči, přerušovaný vývoj řeči, scestný vývoj řeči nebo akcelerovaný vývoj řeči), dysfázii (důsledek difúzně poškozených řečových zón v mozku v časných vývojových stádiích), (poruchy tempa plynulosti řeči koktavost, breptavost), poruchy rezonance řeči (jako huhňavost otevřená, zavřená nebo smíšená, palatolalie vznikající v důsledku rozštěpu periferního řečového orgánu), poruch hlasu, afázie ale i symptomatické vady řeči vznikající převážně v souvislosti či důsledku jiného zdravotního postižení (řeč osob se sluchovým, mentálním či zrakovým postižením, řeč osob s dětskou mozkovou obrnou – vývojovou dysartrií, či získanou dysartrií u dospělých osob).

Pro život člověka znamená dyslalie významné společenské znevýhodnění. Souvisí to s tím, že schopnost řeči je hlavním znakem, kterým se člověk odlišuje od jiných tvorů a kterým již v počátcích samostatného života vyjadřuje své schopnosti, jakož i to, že ontogenetický vývoj řeči výslovnosti představuje náročný proces.

Rozvojem, výchovou, péčí a vzděláváním osob s narušenou

komunikační schopností, především dětí a dorostu, se zabývá speciální pedagogická věda – logopedie. Logoped diagnostikuje vady a poruchy výslovnosti, poruchy plynulosti, vývojové vady, poruchy učení, poruchy sluchu různých příčin a rozsahu a následky mozkových příhod či úrazu v oblasti komunikace.

1.1 Terminologie dyslalie

Dyslalie (patlavost) je neschopnost používat jednotlivé hlásky či skupinu v mluvené řeči podle stanovených ortoepických norem (Hála, 1962). Hláška je tvořena na nesprávném místě.

1.2 Etiologie dyslalie

Dyslalie je nejčastější poruchou komunikačních schopností u dětí. Výskyt dyslalie u chlapců je poměrně vysoký. Tvoří až dvě třetiny dětí přijatých do logopedické péče. U dětí s mentální retardací bývá zpožděný fyziologický vývoj mluvené řeči, spolupůsobí i organické odchylky mluvidel, sociální prostředí atd. Toto však není vždy pravidlem, protože dyslalie se vyskytuje také u dětí s nadprůměrným IQ, zvláště, je-li tempo jejich řeči velmi rychlé. Zpravidla pak jde o rotacismus a rotacismus bohemicus. Mezi nejčastější příčiny patří vliv dědičnosti, pohlaví dítěte, poruchy sluchu a zraku, poruchy CNS, riziková těhotenství, poškození při porodu a vlivy prostředí (Lechta 1990).

Dědičnost názory na vliv dědičnosti jsou různé. Je neuznáván (např. Sovák) nebo jednoznačně popírá (např. Arnold), jiní však dokazují výskyt narušených komunikačních schopností u příslušníků rodiny, nejčastěji u otce.

Lechta (1990) uvádí tento dědičný vliv jako nespecifickou dědičnost fonematické diference, projevující se artikulační neobratností, případně snížením schopnosti nebo vrozené řečové slabosti, která pak způsobuje vadnou výslovnost.

Vliv prostředí nesprávný řečový vzor v rodině, nepřiměřený řečový vzor – mazlivá řeč, bilingvální prostředí, chyby ve výchovném přístupu (testy, výsměch, citové strádání, zanedbávající výchova v rodině) mohou vést nejprve

k vadnému tvoření výslovnosti a následně k jeho fixaci.

Poruchy zrakového a sluchového vnímání výslovnost je vážně narušena tehdy, má-li dítě narušení sluchové vnímání. Nelze podceňovat převodní nedoslýchavosti, jako následek častého onemocnění horních dýchacích cest nebo následek zvětšené nosní vegetace. Percepční nedoslýchavost způsobuje, že dítě nerozlišuje správně hlavně sykavky a má také narušený modulační faktory řeči.

Porucha zrakového vnímání může být rovněž příčinou vadné výslovnosti pro nepřesné vnímání artikulačních pohybů hlavně v raném věku.

Poškození dostředivých a odstředivých drah výzkum ukazuje na úzkou souvislost mezi motorickým vývojem dítěte a výslovností, jež vyžaduje přesnou koordinaci pohybu mluvidel.

Poškození centrální části způsobuje závažná postižení, v jejichž symptomatologii může také být, v různém rozsahu, dyslalie.

Anatomické úchyly mluvidel mohou též způsobit vady výslovnosti. Nelze podceňovat ankyloglossum – přirostlou pod jazyčnou uzdičku mezi horním rtem a dásní nad horními řezáky, dále nepříjemné zásahy do ústní dutiny (nošení zubních protéz, vadný skus, obrny jazyka a rtů atd.) (Lechta, 1990).

2. Klasifikace dyslalie

Nejvýstižnější klasifikaci dyslalií uvádí Lechta (1990), a to z hlediska vývojového, etiologického, z hlediska rozsahu, kontextu a místa poškození. Tato klasifikace je blízká také Seemanově hodnocení.

Seeman (1955) byl prvním autorem, který pro český jazyk komplexně popsal a publikoval úpravu vadně tvořených hlásek.

Při hláskové dyslalii dítě hlásku : - vynechává – tzn. Mogilálie (tráva – táva)
nahrazuje jinou hláskou – tzv. Paralalie (tráva – tláva)
tvoří chybně, pak se poruchy označují příponou – ismus, např. rotacismus, lambdacismus.

2.1 Klasifikace z vývojového hlediska

V ontogenetickém vývoji dětské řeči se výslovnost postupně zdokonaluje souběžně s dozráváním struktur CNS, a to od nejranějších etap mluvního vývoje až po úplnou artikulační zralost (do věku 6 -7 let)

Rozlišujeme dyslalii – fyziologickou – vývojovou, která je do 7let věku dítěte přirozeným mluvním projevem. Patologickou – kdy dítě z mnoha příčin není schopné osvojit si tvoření některých hlásek či jejich skupin. Rozlišení obou typů dyslalie má zásadní význam pro vedení a způsob logopedické nápravy. Vymezení kritérií pro hodnocení odchylky fyziologického a patologického způsobu tvoření hlásek stále není jednotné. Základními hledisky jsou věk dítěte, jeho pohlaví a inteligence. Právě u věku dítěte jsou největší disproporce v hodnocení vývoje výslovnosti a volby vhodné doby pro začátek logopedické péče. Podle posledních šetření počet dyslalií v období do 6 roku kulminuje a pak se prudce snižuje (Půstová, 2001)

2.2 Klasifikace podle etiologie

Etiologická klasifikace třídí dyslalii na funkční a organickou.

Funkční dyslalie vzniká u dětí s nedostatečnou vjemovou (senzorickou, nebo motorickou schopností). Při diagnostice nacházíme genetické dispozice, nesprávný mluvní vzor a jen minimální orgánové poškození během těhotenství nebo porodu.

Organická dyslalie vzniká důsledkem narušení dostředivých (impresivní dyslalie) a odstředivých nervových drah (expresivní dyslalie), při narušení centra řeči (centrální dyslalie), dále při anatomických a inervačních odchylkách mluvidel) labiální, dentální, palatální, lingvální a nazální dyslalie) - (Lechta, 1990).

Také poruchy sluchu mohou podstatně ovlivnit vývoj výslovnosti. Závisí na rozsahu a druhu sluchového postižení. Nepřesné slyšení způsobuje nesprávnou realizaci hlásek.

2.3 Klasifikace podle místa poškození

Podle místa poškození rozlišujeme dyslalii (Dvořák, 1999; Lechta, 1990) : akustickou – odchylná výslovnost při vadách a poruchách sluchu, centrální – vadná výslovnost při poruchách CNS, - dentální – vadná výslovnost při anomálii zubu, labiální- vadná výslovnost při defektu rtu, palatální – vadná výslovnost anomáliích patra, linguální – vadná výslovnost při anomáliích jazyka.

2.4 Klasifikace podle kontextu

Podle kontextového hlediska třídíme dyslalii na : - hláskovou – týká se izolovaných hlásek, - slabikovou – dochází k disimilaci, - slovní – dítě vynechává slabiky ve slově, nebo je přesmykuje.

2.5 Klasifikace podle rozsahu

Podle rozsahu dyslalii třídíme na : -dyslalii levis, při níž je jen několik vadných hlásek (např. č -š – ž, c – s-z,r a ř), Lechta (1990) uvádí termín dyslalie parciální, která se blíže specifikuje jako monofornní (v jednom artikulačním okrsku) a polymorfnní (zasahuje do více artikulačních okrsků), dyslalii multiplex, při které je rozsah vadných hlásek větší, řeč je ale srozumitelná. Mnohočetná dyslalie byla označována názvem hotentotismus, pokud je řeč dítěte zcela nesrozumitelná, jde podle Lechty (1990) o dyslalii universalis.

3. Diagnostika dyslalie

Cílem diagnostiky je zjištění příčin, druhu i rozsahu poruchy či vady výslovnosti a stanovení nejen diagnózy, ale také prognózy. Ze závěru diagnostiky vyplývá individuální plán metodických nápravných postupů.(Škodová, Jedlička, 2003).

Vyšetření řeči obsahuje anamnestické údaje rodiny i dítěte: jeho psychomotorický vývoj, muzikálnost a schopnost pro rytmus. Při hře orientačně hodnotíme lateralitu. Pokud jsou pochybnosti ve výkonech, pak je užitečné test laterity (Matějček, Žlab, 1972). Vždy je nutné orientační vyšetření

sluchu. Všímáme si také kvality chrupu – hlavně skusu, způsobu dýchání, mimiky, pohybu rtu a jazyka. Podle potřeby provedeme Ozeretzského test jemné motoriky a vyšetření aktivní mimické psychomotoriky podle Kwinta (lze užít i jiné testy). Vyšetření dítěte je vedeno formou hry s obrázky, které dítě pojmenovává. Obrázky jsou voleny, aby sledovaná hláska byla střídavě na počátku, uprostřed a na konci slova. Nesledujeme cíleně jen realizaci hlásek, ale také rozsah slovní zásoby. Na popis obrázku navazuje volný rozhovor, abychom mohli hodnotit mluvní projev v běžné řeči. Realizace hlásek ve slovech se může lišit od výkonu ve větném vyjadřování. U menších dětí (kolem tří let používáme k vyšetření hračky, maňásky, stavebnice atd., u školních dětí texty na čtení přiměřené jejich věku. Při snížené schopnosti sluchového vnímání dítě nedokáže rozlišit správné znění hlásek – nejobtížnější jsou obě řady sykavek. Pak hovoříme o senzorní formě, která vyžaduje speciální postupy a cvičení. Některé děti slyší chybu u jiných, ale nemají sebekontrolu své realizace hlásek. U dítěte, které správně sluchem diferencuje hlásky u sebe i jiných osob, jde zpravidla o neobratnost mluvidel nebo o vytvoření vývojově nesprávných pohybových stereotypů. Příčiny je nutné zjistit – většinou se jedná o projevy motorické formy dyslalie (interdentální d, t, n, l atd.).

Nejčastější je však u dětí kombinace obou forem – senzorní-motorická forma, jež vyžaduje stanovení kombinovaných speciálních postupů a cvičení. Zaměňuje-li dítě všechny znělé párové hlásky za neznělé (b-p, d-t atd.), je nutné provést diferenciální diagnostiku. Přesnou diagnostickou metodou je jednoduchý obrázkový test (Škodová a kol., 1995) založený na diferenciaci distinktivních rysů hlásek typických pro český jazyk. Opakování testu v určitém časovém intervalu přináší cenné poznatky pro výsledky reedukace. Můžeme pořídit magnetofonový záznam, který má srovnávací a hodnotící platnost. Při odchýlném tvoření artikulačních pohybů má stejnou vypovídající hodnotu videozáznam. K pořízení záznamu je zapotřebí souhlasu rodiče. Práce s indikátory s, n, r umožňuje koordinaci sluchové a zrakové kontroly a má i motivační význam. V současné době lze pro tento účel lépe využít speciálních počítačových programů. Na úplný závěr je stanovena diagnóza (viz klasifikace dyslalií), rodičům sdělena prognóza a postup při

úpravě vadné výslovnosti včetně časových předpokladů, vysvětlení etap procesu učení a nutnosti úzké spolupráce rodiny a logopeda. Klinický logoped i přesto, že provede důkladné vstupní vyšetření, může během nápravy v pozdější době objevit nové zdravotní zkušenosti. Měl by pak své závěry přehodnotit a zajistit vše, co je potřebné k nápravě.(Škodová, Jedlička, 2003).

3.1 Zásady diagnostiky dyslalie

Lechta (1990) uvádí: základem diagnostiky je orientační zjištění dosaženého stadia ve vývoji řeči (je-li fyzickému věku přiměřený, nebo je-li dyslalie možným důsledkem narušeného vývoje řeči).

Je důležité zjistit z anamnestických údajů hlavně, začátek napodobovacího žvatlání, popis vývoje motoriky, schopnost vývoje v oblasti hudebního sluchu, posoudit výslovnost matky a dalších blízkých osob, jejichž řeč může dítě přirozeně napodobovat, rodinný bilingvismus apod.).

Zjišťuje se kvalita schopnosti fonematické diference a dosažená úroveň motoriky mluvních orgánů.

Vyšetření výslovnosti se hodnotí z pojmenování obrázků (věcí) při spontánní komunikaci. Dítě s dyslalií má pojmenovat obrázky, jejichž název obsahuje sledovanou hlásku v určité pozici – na začátku slova, uprostřed slova, a na konci slova, tak aby bylo možné posoudit výslovnost hlásky komplexně. Dále se postupuje komparativně a srovnává se spontánní výslovnost hlásky s její výslovností při řízené výslovnosti v určitých artikulačních celcích a posuzuje se schopnost a tendence k úpravě nebo zpřesňování výslovnosti vedené snahou zlepšit se. V této fázi logoped předřiká slova nebo určité mluvní celky cíleně připravené. Výslovnost je potřeba hodnotit i při volném rozhovoru, při pomalém i rychlém tempu mluvy.

Je důležité odhalit, jestli se jedná o nesprávnou výslovnost, zafixovaný patologický artikulační mechanismus v některých nebo ve všech artikulačních celcích, jestli je patologická výslovnost (dyslalie) konstantní, nebo nekonstantní, jestli je dyslalie konsekventní, nebo nonkonsekventní.

Zjištění jsou důležitá pro uplatnění konkrétních logopedických metod korekce nebo vyvozování hlásek. Jako dyslalie konstantní se označuje, když

osoba tvoří určitou hlásku vadně ve všech artikulačních souvislostech. Jako dyslalie nekonstantní se označuje, když realizace dané hlásky je nepravidelná, to je v určitých spojeních je vyslovována fyziologicky, v jiných koartikulačních spojeních nesprávně nebo vadně.

Dyslalie konsekventní je typická tím, že hláska je vyvozována jedním patologickým mechanismem ve všech artikulačních souvislostech. Jako dyslalie nonkonsekventní tehdy, jestliže určitá hláska je tvořena různým patologickým mechanismem, v témže koartikulačním spojení. (Lechta, 1990).

Diferenciálně diagnosticky je nezbytné zjistit, jestli je dyslalie primární (vyšetřená osoba nemá jiné tělesné, senzorycké nebo mentální postižení), nebo se jedná o dyslalii symptomatickou, to znamená, že dyslalie vzniká nebo je jiná v důsledku souběžného postižení senzoryckého, tělesného nebo mentálního.

V průběhu logopedického vyšetření, bezprostředně po vyšetření, a také v průběhu logopedické péče se zjištění o stavu výslovnosti zaznamenává do logopedického záznamového archu. Součástí logopedického archu je i uvedení prognózy a průběhu logopedické péče. Je obvyklé zakroužkovat nesprávně a patologicky tvořené samohlásky, dvojhlásky i souhlásky.

Po vyvození, fixaci a automatizaci do běžné mluvy se hlásky proškrtnou, nejlépe barevně. Tento zavedený způsob je velmi přehledný. Hlásky tvořené patologickým způsobem se uvedou do prázdných kolonek. Doporučuje se uvádět do průběhu terapie hlásku lomeno fáze (etapa) : např.: C/identifikace, F/automatizace, B/fixace. (Lechta, 1990).

4. Vývoj výslovnosti v předškolním věku

Vývoj komunikačních schopností patří k nejpozoruhodnějším procesům v celém životě člověka. Vývoj řeči vyžaduje sluch, zralost mozku a mentální úroveň, nepoškozená mluvidla a řečovou stimulaci. Nedědí se nadání na určitý jazyk, lidstvo má však nadání pro vývoj a uplatnění řeči (Lejska, 2003). Vývoj řeči probíhá ve stádiích, mezi nimiž jsou jen nevýrazné hranice. Z logopedického hlediska je důležité vědět, že může docházet k obdobím akcelerace nebo retardace ve vývoji.

Lejska (2003) uvádí, že v období mezi 2 – 3 rokem se dítě nachází v období **Stádium rozvoje komunikační řeči**, kdy se pomocí řeči učí dosahovat drobných cílů. Vidí, že řeči může usměrňovat dospělá a snaží se s dospělými komunikovat stále častěji.

Kolem 3. roku dítě prochází „Stádiem“ **...logických pojmů....** V tomto stádiu označení dosud úzce spjatá s konkrétními jevy se postupně abstrakci, zevšeobecňováním stávají všeobecným označením čili slovem s určitým obsahem. Při těchto náročných myšlenkových operacích dochází často k těžkostem, k vývojovým obtížím v řeči (opakování hlásek, slabik, slov, zarážky v řeči apod.). Důležitý je vhodný postou rodičů a dospělých bez kárání, trestání, výsměchu, pomáhá dítěti tyto těžkosti překonat.

Na přelomu 3. - 4. roku dítě vyjadřuje svoje myšlenky zpravidla obsahově i formálně s dostatečnou přesností. Tato etapa se nazývá podle někoho **Intelektualizace řeči a** pokračuje celé období, kdy je člověk schopen se učit. (Lejska, 2003).

4.1 Vývoj řeči v závislosti na věku

Vývoj řeči nelze odlišit od vývoje ostatních schopností člověka. Není možné aby se dětská řeč rozvíjela na úrovni, která odpovídá věku, pokud celkový vývoj schopností a dovedností dítěte neprobíhá tak, jak bychom si představovali. Viz tabulka 1.

Tabulka 1: Vývoj řeči v závislosti na věku

Věk	Rozvoj slovní zásoby	Vývoj výslovnosti
Do 2,5 let	Tvoří jednoduché věty. Od dvou let se ptá „co je to?“ Rozlišuje svou slovní zásobu.	K, G, H, CH, V, F OU, AU
Do 3,5 let	Mluví ve větách, začíná si osvojovat gramatickou stavbu vět. Ptá se „Proč?“ Dále rozlišuje slovní zásobu. Začíná se tvořit slovní (verbální paměť).	Zvládá: N, D, T, L (i artikulačně) Bě, Pě, Mě, Vě,
Do 4,5 let	Dokončuje se gramatická stavba vět, dítě již chápe děj a umí jej vyprávět.	Ň, Ď, Ť, Vyvíjí se: Č, Š, Ž
Do 6,5 let	Chápe složité děje, má velkou slovní zásobu, gramaticky zvládá jednoduchá souvětí.	C, S, R, Ř, Kombinace: ČŠŽ, CSZ.

4.2 Narušení vývinu výslovnosti v předškolním věku

Podle Lechty (1990) se řeč vyvíjí správně, bezchybně, jsou-li zachovány vnitřní i vnější podmínky. Když je porušen jeden faktor, který se účastní tvorby a realizace řeči, naruší se celkový komunikační proces.

Při vymezení pojmu *narušená komunikační schopnost*, je nutné akceptovat světový trend, podle kterého se logopedická péče zásadně nesmí zužovat jen na zvukovou rovinu jazykového projevu, ale musí zahrnout všechny roviny jazykových projevů člověka. Lechta (1990) uvádí: Komunikační schopnost jednotlivce je narušena tehdy, když některá rovina (nebo několik rovin současně) jeho jazykových projevů je narušena, nedovoluje vyplnit jeho komunikační záměr. Narušená komunikační schopnost může být trvalá nebo přechodná. Může se projevovat jako vrozená vada řeči, nebo jako vada získaná. Může být hlavním dominantním symptomem, příznakem) nebo může být symptomem, případně důsledkem jiného, dominantního postižení. V tom případě mluvíme o symptomatické poruše řeči.

Jednotlivé poruchy řeči:

- Afázie – získaná orgánová nemluvnost
- Alálie
- Breptavost

- Dysartrie
- Dyslalie
- Huhňavost – rinolalie
- Kuktavost – balbuties
- Nemluvnost – multismus
- Opožděný vývoj řeči
- Palatolalie- závada či porucha výslovnosti při rozštěpu patra, často jde o huhňavost
- Poruchy grafické podoby řeči
- Poruchy hlasu
- Symptomatické poruchy řeči
- Vývojová dysfázie – vývojová nemluvnost

5. Způsoby správné artikulace

Klenková (2006) uvádí, že v logopedické péči zaměřené na předškolní věk, jde především o vytváření podmínek pro správný a přirozený vývoj řeči a tím předcházení různým vadám a poruchám a také o včasné odhalení případných nedostatků. Jde také o překonání a odstraňování překážek správného vývoje řeči, což má vliv na celkový rozvoj osobnosti dítěte.

K tomuto celkovému rozvoji používáme pro správnou artikulaci přípravná cvičení.

Patří zde dechová a fonační cvičení, cvičení na rozvoj motoriky a grafomotoriky, cvičení na rozvíjení fonematického sluchu, průpravná artikulační cvičení (Klenková, 2006).

5.1 Dechová a fonační cvičení

Cílem dechových cvičení je prohloubení fyziologicky správného vdechu i výdechu pro mluvení. Dechová cvičení provádíme většinou formou

hry a v kombinaci s cvičením fonačním (hlasovým). Štěpán Petráš (1995) uvádí zásady dechových cvičení.

- Cvičení provádíme ve vyvětrané, čisté a bezprašné místnosti.
- V místnosti musí být vhodná podložka na cvičení vleže
- Cvičení zaměřujeme nejen na nácvik správného vdechu a výdechu, ale i na osvojení si řečového dýchání.
- Vedeme děti k správnému držení těla vleže, vsedě i ve stoje, při nácviku nádechu
- Při nácviku výdechu učíme ovládat výdechový proud, v kombinaci s hlasovým cvičením (fonace různých zvuků) připravujeme děti k nácviku řečového dýchání
- Dechová cvičení provádíme v kombinaci s pohybem celého těla (při chůzi), případně s pohybem těla (kroužení pažemi) nebo v uvolněném postoji v klidu.

Nejprve učíme děti nadechovat. Cvičení provádíme vsedě, potom vleže a vestoje. Nádech kontrolujeme položenou rukou v místech, kde je bránice.

Při cvičeních se zapojením hlasu dbáme na měkký hlasový začátek, který je fyziologický, nepřepínáme hlasovou výšku.

Pokud nejsou u dítěte dodržována pravidla hlasové hygieny (dítě přepíná hlas, křičí), může u něj dojít k chrapotu nebo k úplné ztrátě hlasu. Hlasovým problémům můžeme předcházet dodržováním pravidel hlasové hygieny (Klenková, Kolbábková, 2005).

Děti by se neměli překřikovat, měli by šetřit hlasivky, nezdržovat se v zakouřené místnosti, neodkašlávat na prázdno, v létě nepít příliš studené nápoje a v zimě nemluvit dlouho v mrazivém počasí (Klenková, 2000).

Příklady cvičení:

nádech: nenásilně nosem bez zvedání ramen, motivace: přivoníme ke květině.

výdech: cvičíme prodlužovat výdechovou fázi, co nejpomalejší výdech,

motivace: vlak houká - úúú

5.2 Cvičení k rozvíjení fonemického sluchu

Klenková, Kolbábková (2005) uvádějí fonemický sluch je schopnost jemného sluchového rozlišování a základním předpokladem správného řečového vývoje. Bez toho, aby se dítě naučilo poslouchat, vydělovat a diferencovat zvuky řeči, nemůže správně vyslovovat znělé a neznělé hlásky a sykavky. Schopnost fonemické diferenciacce je nutné rozvíjet u dětí s opožděným vývojem řeči, ale i u školních dětí se specifickými vývojovými poruchami učení. Cvičení jsou sestavena podle náročnosti. Na začátku je nutné se zaměřit na rozlišování zvuků obecných (zvuk tekoucí vody, mačkání papíru, cinkání klíči, zvonění telefonu). Dále jde o rozlišení intenzity (hlasitosti zvuku) a rozlišení výšky a délky zvuku. Dítě má rozpoznat délku samohlásek i slova podobně znějící (lišící se pouze jedním fonémem). Klenková (2008) uvádí příklady na rozvíjení fonemického sluchu. Děti identifikují jednotlivé zvuky (chrastění klíči, mačkání papíru, štěrchání zápalkami v krabičce). Hry s orffovým instrumentariem, děti hádají, co hraje (bubínek, činel, zvonkohra).

Učitelka předkládá dětem obrázky, které se liší jedním fenoménem, kosa – koza, pes – pec, myška-miska. Dítě má ukázat na správný obrázek. Učitelka předřikává dětem slova ve dvojicích, děti mají určit, zda jsou slova stejná nebo rozdílná, pes- pec, klas – hlas, pec – pec. Hra na ozvěnu, učitelka říká slova, rozložená na slabiky, děti opakují celá slova, např. Učitelka řekne ko-lo, děti zopakují kolo, má-ma, máma. Učitelka říká celá slova, děti opakují po slabikách (mohou vytleskávat) domek, děti – do-mek, maminka – ma-mi-nka. Děti mají vymyslet co nejvíce slov, začínajících na hlásku p, l. děti jmenují slova, v jejichž názvu je určitá hláska, např. Co je v místnosti na (stůl, skříň). Hra na jména „Letí ptáček letí, ptá se našich dětí: Děti, děti, kdo tu je, kdo se na M(L) jmenuje? Děti dokončí hlásky do nedokončených slov, ruk-, páse-, kolá-,. Děti určují, co slyší na začátku slova, např. Ve slově Kája, svetř, lyže. Děti určují, které slovo je krátké nebo dlouhé, míč, dům, les, pes. Děti vymýšlejí slova, která znějí podobně, jsou krátká, např. Věc, pec, klec, lak, rak. Hra na řetěz, děti říkají slova, jejichž poslední slabika tvoří první slabiku dalšího následujícího slova (mohou si pomáhat vytleskáváním slov, např. Mě-ří, ří-ká, ká-va, va-na) (Klenková, 2005).

5.3 Cvičení na rozvíjení zrakového vnímání

Zrakové vnímání má význam i ve vývoji řeči, protože upevňuje sluchové vjemy. Při výchově řeči zrak kontroluje mluvidla jiných osob, které se na ní podílejí. Pokud se u dětí projeví nedostatky ve zrakovém vnímání a rozlišování, můžeme s dítětem jeho schopnosti rozvíjet pomocí obrázkových materiálů. U nedostatků v rozvoji analýzy a syntézy (skládání obrázků), můžeme procvičovat skládání pomocí her (puzzle, rozstříhaných obrázků – pohádkové postavy, zvířátka). Postupně zvyšujeme počet dílů. Společně zde procvičujeme i jemnou motoriku (Klenková, Kolbábková, 2005).

Učitelka před dětmi předvádí pantomimicky (nedoprovází řečí) a děti napodobují.

Ve stoje – velké pohyby trupu, končetin, hlavy, změny polohy těla v pomalém tempu.

V sedu – předvádí menší pohyby trupu, končetin, hlavy. Položit ruku nos, na čelo, do týla, skrčit paži, zdvihnout jednu nohu)

Před zrcadlem – postavení mluvidel, děti napodobují (usmívají se, chceme zapískat, vyplázneme jazyk). Tyto cvičení navazují na artikulační cvičení.

6. Terapie dyslalie

Klenková (2006) uvádí, že péče o „dyslaliky“ by měla probíhat už v předškolním věku, vzhledem k následnému nástupu do školy, aby dítě umělo artikulovat všechny hlásky.

Mezi zásady průběhu terapie dyslalie patří.

6.1 Zásada krátkodobého cvičení

U malých dětí je schopnost udržet pozornost malá, proto cvičíme po dobu 3 – 4 minut, s intenzivním sluchovým a zrakovým vzorem. Využíváme dostupné pomůcky – zrcadla, indikátory, počítačový vzor apod. Cvičení opakujeme v časových intervalech a rozvíjíme po jednotlivých krocích. Doba

cvičení je individuální podle možností dítěte (Škodová, Jedlička, 2003).

6.2 Zásada využití sluchové kontroly

Která klade důraz na sluchové vnímání nově vytvořené hlásky (Klenková, 2006). Vyvozování a fixace nové hlásky je základem výcviku fonemického sluchu. Dítě si svou vadu neuvědomuje. Proto by cvičení, posilování vývoje fonemického sluchu by mělo být vedle procvičování orofaciální oblasti běžnou součástí výchovy dítěte v rodině i v mateřských školách (Vitásková, Peutelschmiedová, 2005).

6.3 Zásada užívání pomocných hlásek

Která je nejčastěji podceňována a nahrazována základním postavením mluvidel a nápodobou. Užitím substituční metody zefektivňujeme postup nápravy a dítěti usnadňujeme tvoření správného artikulačního postavení s přesným zněním hlásky. Osvojení si této metody je základem úspěšnosti dané úpravy. Metoda vytváří nový sluchový a artikulační vzor (Škodová, Jedlička, 2003).

6.4 Zásada mimimální akce

Klenková (2006) popisuje, že cvičení provádíme bez přehnaného úsilí a napětí artikulačních orgánů. Seeman doporučuje nácvik šeptem a nedoporučuje provádět artikulační cvičení násilně. Mohou tak vznikat synkinéze ve svalových skupinách. Proto je nutné hlavně sykavky cvičit téměř neslyšně a lehce. Takovými cvičeními můžeme rychle postupovat při nácviku správné artikulace a zapojování nové hlásky do slov a do spontánní řeči.

Při terapii dyslalie vyvozujeme a tvoříme hlásky nové. Dle současné logopedické terminologie používáme termín korekce dyslalie. Průběh korekce dyslalie dělíme na přípravná cvičení, vyvozování hlásky, fixace hlásky a automatizace hlásky.

7. Vyvozování a korekce souhlásek českého jazyka

Hála (1962), Pálková (1997) uvádí postup vyvozování jednotlivých hlásek je individuální a pouze okrajově se řídí artikulační náročností nebo klasifikaci hlásek. Přesto je uvedena klasifikace souhlásek, českého jazyka východiskem k fonetické a artikulační charakteristice vyvozovaných hlásek.

7.1 Klasifikace souhlásek podle místa tvoření – artikulace

Retoretné (bilabiální, tvořené na rtech: ů, p, b, m. Retozubné (labiodeltální), tvořené na ostří horních řezáku: f, v. Dásňové (alveolární), tvořené na výstupku alveolárním: t, d, n, s, z, š, ž, c, č, l, r, ř. Tvrđopatrové (palatální), tvořené na tvrdém patře: ť, ď, ň, j. Měkkopatrové (velární), tvořené na měkkém patře: k, g, ch. Hrtanové (laryngální), tvořené v hrtanu: h.

7.2 Klasifikace podle artikulujícího orgánu

Souhlásky retné (labiální) tvořené hlavně rty, při čemž jazyk je nečinný. Jsou to souhlásky retoretné a retozubné: p, b, m, f, v. Tyto souhlásky mají dobrou optickou oporu. Souhlásky hlasivkové (globální), tvořené hlasivkami. Jazyk je nečinný. Je to pouze laryngála h. Souhláska nemá optickou oporu. Souhlásky jazyčné (lingvální) jsou tvořeny různým postavením jazyka. Jsou to všechny ostatní souhlásky (t, d, n, l, r, ř, š, ž, č), (ť, ď, ň, j), (k, g), (ch). Souhlásky mají různou a zaměnitelnou optickou oporu. (Hála 1962, Pálková 1997).

7.3 Pořadí vyvozování hlásek

Frekvence hlásek a frekvence slov v českém jazyce předurčují pořadí vyvozovaných hlásek spolu s artikulační náročností. Pro management rehabilitačního programu jsou ale určující individuální schopnosti dítěte. Identifikace vyvozované hlásky je možná i u dětí bez možnosti sluchové zpětné

vazby, a to na základě těchto kompenzačních mechanismů: Optický obraz hlásky, kinestetický vjem a pocit hlásky, taktilně – vibrační prožitek hlásky ohmatáváním výdechového artikulačního proudu, chvění mluvidel nebo přístrojově substituovaný taktilní vjem, asociace s písmenem nebo prstovým znakem pro hlásku. Identifikace hlásky do struktury slova, které musí být pojmově zvládnuto. (Krahulcová,1990). Obvykle nejdelší čas je potřebný pro artikulační automatizaci nové (správné) hlásky do mluvních celků. Absence nebo opožděné vyžívání fonemického sluchu způsobuje neschopnost poznávat a přiměřeně využívat distinktivní znaky hlásek mluveného slova, například znělost a neznělost, oralitu a nazalitu, ostrost a tupost, měkkost a tvrdost, asimilaci hlásky v různém postavení ve slově. Metodický postup identifikace, vyvozování, fixace a automatizace hlásek musí být připraven a realizován velmi precizně a individualizovaně. Situaci dítěti mnohdy ztěžují nespisovná slova, málo frekventovaná slova regionálních dialektů a v současnosti značný průnik slov anglosaského původu do běžného vyjadřování (Krahulcová, 1990).

8. Metodika tvoření souhlásky L

Fonetická klasifikace hlásky „l,“ je úžinová – boková, alveolární – střední, ústní, znělá.

Mechanismus artikulace souhlásky, l, (frikativy 2. artikulačního okrsku) se liší od mechanismu všech ostatních úžinových souhlásek tím, že úžina nevzniká uprostřed, ale po stranách ústní dutiny. Hrot jazyka se přitiskne k alveolárnímu výstupku, vytvoří překážku a výdechový proud odchází po obou stranách. Po obou bocích překážky jsou volné průduchy, kterými vzdušný proud během artikulace uniká, proto se tato hláska jako jediná v češtině označuje za bokovou, laterální. Měkké patro tvoří závěr, je to hláska ústní. Rty jsou v neutrálním postavení, čelisti jsou mírně oddáleny. Souhláska, l, je znělá, tření vzduchu je tak nepatrné, že třecí šum téměř úplně zaniká v hlase, který je plný, zvukný. Tím se tato souhláska nápadně akusticky přibližuje samohláskám.

Při vyvozování této hlásky se potřeba zvládnout tři její složky. Správné postavení hrotu jazyka na horním patře, boční výdechový proud a dosažení znělosti. Dítě se při vyvozování hlásky bude opírat o zrakové napodobování a hmatové vnímání na hřbetu ruky a na tváři.

8.1 Příprava předartikulačního cvičení

Kolář (1987), in Janotová (1991) uvádějí, že základem logopedické péče jsou orofaciální stimulační cvičení pro jazyk: počítání zubů, kroužení na vnější straně zubů, vysouvání jazyka směrem k nosu, bradě, uším, tlak jazyka proti špátli, špátle příčně přes jazyk, jazyk na špachtli apod. Dále olizování horního rtu koncem jazyka a jeho vtahování zpět do ústní dutiny, přičemž se opře o zadní stěny horních zubů. Ústa jsou otevřená, konec jazyka je opřený o zadní stěny horních zubů, boky jazyka se opírají o horní boční zuby. Na pokyn, popř. Po názorné ukázce logopeda je dítě vtahuje do středu ústní dutiny tak, aby po jejích boku vznikla mezera. Když dítě nedokáže dosáhnout požadované polohy jazyka napodobováním, lze mu napomoci polohováním logopedickou sondou. Pro kontrolu nadzvednutí a opření hrotu jazyka o zadní stěny horních zubů je vhodné použít proužek jemného papíru, který se přiloží na konec jazyka, a ten ho přitiskne nahoru, čímž vytvoří závěr potřebný pro artikulaci souhlásky „l,“. Velkou pozornost je třeba věnovat artikulačnímu pohybu jazyka. Aby nedocházelo k vyplazování jazyka ven z ústní dutiny, je vhodné dítěti logopedickou sondou hrot jazyka přidršet. Někdy je třeba fixovat potřebný čelistní úhel buď přidržením spodní čelisti, nebo využitím logopedických válečků. Tento postup se doporučuje i v případech, kdy potřebujeme zklidnit příliš pohyblivou dolní čelist. Druhou složkou artikulace souhlásky „l,“ je boční dýchání. Dítě položí před svoje a logopeda ústa dlaň, do níž logoped mírně zdůrazněnou silou artikuluje. Správného bočního vydechování lze dosáhnout pouze tehdy, je-li úžina dostatečně velká a závěr vytvořený koncem jazyka přesný. Třetí složkou vyvozování hlásky „l,“ je její znělost. Dítě položí na své a poté logopedovi tváře dlaň, na níž při artikulaci souhlásky „l,“ vnímá jemnou vibraci, chvění. Druhou dlaň má dítě před ústy, aby si kontrolovalo sílu výdechového proudu.

Metoda přímého tvoření hlásky je součástí třetí fáze uváděných cvičení. Je vhodné spojovat souhlásku „l,, nejdříve se samohláskou „a,, , aby se zvýraznila její znělost. Upraví se artikulační poloha, hrot jazyka je při otevřených ústech za horními řezáky.

Při odtržení hrotu jazyka od alveol zazní „L,,. Kolář (1987), in Janotová (1991) doporučuje souhlásku „ l,, nejdříve spojovat se samohláskou „ i,, , protože při vyslovování „í,, „lí,, je její spojení nejjasnější. Později se „ l,, spojuje s ostatními samohláskami, například „la, lo, lu, le,,. Automatizaci hlásky urychlíme, když si dítě kromě procvičování ještě prozpěvuje jednoduchou melodii na slabiky LA, LA nebo LE, LE. Pro metody vyvozování souhlásky „l,, je charakteristické, že se častěji vychází přímo z předartikulačních cvičení a ostatní metody přímé a mechanické se přirozeným způsobem doplňují.

Kombinací mechanické a substituční metody lze „l,, vyvodit takto: dítě vyslovuje prodloužené „ááááá,, , při čemž logopedickou sondou dítěti nadzvedneme hrot jazyka a dostaneme „ááááá,,. Dítě vydává hlas, závěr neruší. Nastupuje proces identifikace nové hlásky, buď cestou sluchovou nebo na základě kinestezie hlásky a asociace s písmenem. Doporučuje se nejdříve procvičovat slova, ve kterých se hlásky vyskytuje na konci, kde ji poněkud oddělujeme : „ba-l,, „va-l,, „šel,,.

8.2 Příklady cvičných slov a textů

Slabiky: al, el, il, ol, ul.

Ve skupině na konci slova:

bál, dal, obal, mával, padal, jel, měl, datel, kotel, hotel, bol, kol, hůl, kůl, stůl, kotoul.

Ve skupině uprostřed slova:

Balvan, dálka, malta, palma, helma, mléko, balón, polévka, mlýn, kluk.

Ve skupině na začátku slova:

Labe, Lada, láme, lano, lampa, lepí, letí, lidé, luna.

Dále volíme těžší slova se souhláskovými shluky:

Hledí, hlídá, chladlo, chlapec, tlama, bláto, plena.

Dále volíme věty:

Kamil nejí polívku, jeli vlakem do Kolína, Mílu bolí koleno, Boty klapou klapu klapu

klap.

Dále volíme říkánky:

Mýdlo dělá mydlinky,

malé, velké bublinky.

A bublinky chvíli letí,

obdivují je i děti.

Bledule je bledá, Alenka ji hledá.

Hluchavka je hluchá, má jen půlku ucha.

9. Metodika tvoření hlásky R

Krahulcová (2007) uvádí, že souhláska „r„ je úžinová, kmitavá, přední dásňová, znělá a ústní. Tato hláska se považuje za přední čili alveolární „r„ s počtem kmitů 2-4 podle polohy hlásky v artikulačním celku.

Souhláska je frikativa – vibranta 2. artikulačního okrsku. Zvláštní artikulační mechanismus této hlásky je založen na tom, že zde místo jediného pohybu mluvních orgánů (tak jako je tomu u ostatních souhlásek) vzniká pohybů několik, i když se omezují pouze na hrot jazyka uvedený do pohybu – rozkmitání zvýšeným tlakem artikulačního výdechového proudu. Při artikulaci „r„ se úžina tvořená hrotem jazyka periodicky zužuje a rozšiřuje. Jazyk se tiskne bočními okraji k patrové klenbě. Jeho hrot kmitá vlivem vzdušného proudu – přibližuje se k patru a zase se od něj vzdaluje. Někdy se při rozkmitávání (hlavně vlivem koartikulačních faktorů) hrot jazyka dotýká až alveolárního výstupku. To lze pozorovat i při zesílení výslovnosti při energickém mluvení nebo při mluvení sluchově postižených, jimž chybí sluchová auto kontrola. Měkké patro tvoří závěr. Souhláska se ústně rezonovaná. Rty jsou v neutrálním postavení. Čelisti jsou oddáleny. Akustická podoba „r„ je temné hrčení, které vzniká tím, že se znění hrtanového hlasu přerušuje opakovanými útlumy, způsobenými kmitáním hrotu jazyka. Počet kmitů ve slabice nepřízvučné je 2-3, ve slabice přízvučné maximálně 2-4 kmity. Při více než čtyřech kmitech máme akustický dojem přehnaného hrčení, což je například u sluchově postižených jevem velmi častým. Optická opora hlásky je velmi dobrá.

Tvoření souhlásky „r,, je jednou z nejnáročnější vůbec. Doba jejího nácviku se udává i několik měsíců. Průměrná doba nácviku je dva až čtyři měsíce. (Krahulcová, 2007).

9.1 Přípravná předartikulační cvičení

Opěrným bodem pro hmatovou kontrolu při artikulaci souhlásky „r,, je oblast pod bradou, která velmi dobře vyjadřuje vibraci hrotu jazyka. Po dobu celého vyvozování, identifikace a fixace i automatizace souhlásky je nevyhnutelné kontrolovat místo artikulace- vibrace. Často se totiž artikulační místo posouvá dozadu až na čípek. Přípravným cvičením je třeba věnovat velkou pozornost. Nácvik vibrace lze obohatit situačně významovými zvuky. Po rozcvičení zvedání a pohybnosti jazyka, otvírání a zavírání úst, činnosti a nečinnosti hlasivek se začíná s nácvikem stěžejní vibrace. Rozkmitání obou rtů lze motivovat slovy : „ Brrr, to je zima, holub vrká - „ vrků vrků,, medvěd bručí -brum,brum. Kmitání lze asociovat s vrčením motoru auta, motocyklu, jejichž vibrace lze velmi dobře také ohmatávat. Při rozkmitání obou rtů je hrot jazyka vysunut a zlehka přiložen na dolní ret. Cílem cvičení je rozkmitat rty a hrot vysunutého jazyka. Dítě sleduje v zrcadle a napodobuje logopeda a kinesteticky si uvědomuje vibraci. Při rozkmitání obou rtů se rozkmitaný hrot jazyka stahuje do úst a zlehka se opírá o horní dásně. U některých dětí se už při tomto přípravném cvičení může hrot jazyka rozkmitat a vzniká „r,,. V takovém případě se musí rozkmitané rty přidržet.

U dětí lze velmi efektivně využít z cvičení sání z oroficiální stimulace: přisát jazyk na patro, přisátý jazyk mlasknutím povolit, houpací síť s jazykem, přisávání jazyka s gumovými kroužky s otevřenými i zavřenými ústy a podobně (Kittel 1999).

9.2 Tvoření hlásky R substituční metodou

Podle Vyštejna (1991) metody substituční vycházejí z pomocné hlásky d nebo t neboť jsou artikulačně nejvíce podobné hlásce vyvozované - hlásce r, ale vzdáleny zvukově. Je považována z fyziologického a z hlediska fonetického za nejsprávnější. Hlávka r se tvoří na stejném artikulačním místě

jako okluziva d, tedy se jedná o jakousi artikulační příbuznost. Předpokladem pro vyvození r z hlásky d je to, že se pomocná hláska vytvoří na odpovídajícím místě a s přiměřenou znělostí. Pokud výslovnost není správná, nacvičujeme nejdříve hlásku d. podle Vyštejna (1991) potřebný nácvik hlásky r ze substituční hlásky d provádíme takto: Zpočátku dbáme na to, aby dítě vyslovovalo hlásku d zeslabeně, lehce. Nesmí dojít k přilnutí hrotu jazyka k dásni. Pak následuje vyslovování co nejrychleji za sebou (dddddd) a následně ve spojení se souhláskou t (tdtdtdtd). Dále vyslovujeme cvičná slova, v nichž místo souhlásky r zesláble vyslovujeme d. Sovák (In Vyštejn, 1991) doporučuje zeslabit pomocné d tím, že se zdůrazní hláska, která hlásce d předchází. Její artikulaci prodloužíme na úkor pomocné hlásky nebo budeme klást důraz na následnou samohlásku či znělou souhlásku. Pro odstraňování rotacismu to znamená, že cvičná slova, kde předcházejí pomocné souhlásce d neznělé souhlásky (td, pd, dd, bd, hd, pd, md, fd), po zvládnutí artikulace dvojic lze přejít na shluky souhlásek a slova s následnou souhláskou např. Tdá, ddá, tdápí, tdoubí, tdumpeta, apod.

9.3 Příklady cvičných slov a textů pro vyvozování hlásky,,r,, s použitím pomocné hlásky d.

Z didaktických důvodů rozdělujeme na slova, v nichž se r vyskytuje:

- Ve skupině na začátku slov:

td : edn, tdp, tds, tdk, tdhá, tdpí, tdvá, tdní, tdubka, tdráva, tdnka, tdouba

dd : dd, dda, ddi, ddo, ddak, ddápy, ddáty, ddobný, ddůbež

bd : bda, bde, bdo, bdu, bdzy, Bdno, bdouček, bdicho, bdečí

pd : pda, pdo, pdu, pde, Pdaha, pdvní, pdamen, pdeclík, pdoudy, pdoutek

md : mda, mde, mdo, mdu, mdká, mdkev, mdak, mdož, mdračí, mdazy

fd : fda, fde, fdo, fdu, fdčí, fdak, Fdanta, Fdýdek

kd : kda, kde, kdo, kdi, dku, kdmí, kdtek, kdab, kdálík,, kdém, kdev

gd : gda, gde, gdo, gdu, gdi, gdam, gdanát

chd : chda, chdo, chdu, chde, chdi, chdpa, chdčí, chdání, chdup, chdoust, chdobák

- Ve skupině uprostřed slova:

Ostdužina, ostduha, zafdká, opdaví, zahdaje, citdón,

- Ve skupině na konci slova po souhlásce :

Moddý, Petd

- Ve skupině uvnitř slova po samohlásce:
udčí, udčitě, Jidka, Mídka, sidka, kadta
- Ve skupině uvnitř slov mezi dvěma samohláskami:
Maduška, poducha, tvadoch, pádek, Midek, dvodek
- Ve skupině na konci slov po samohlásce:
bod, vod, dvůd, pád, bed, sýd, výd, pýd
- Po předložce:
k duce, v duce, s dukou, s dadostí, s dýčem, v dovině
- Na začátku slova:
Dus, duský, dučník, dukavice, dodina, dovina, dána
- Řídky:
Tdnky, tdnky, tdpké chudé,
kdo vás tdnky tdhat bude?
Vdni, vdní kolovdátek,
zítida bude velký svátek.
Malý bdouček v tdávě bdučí,
bdoučková ho jísti učí.
Hdoch má kůži hdoší,
krejčí mu ji zkouší.
Hdoch nic neříká,
ví, že mu je veliká.

10. Funkce a použití básniček v rozvíjení dětské řeči

Malé dítě se ze slovesné kultury setkává nejdříve s lidovou poezií. V předškolním období má poezie vždy osobité postavení – ukolébavka děti konejší, říkadla zlepšují koordinaci pohybů při hře, rytmizované řídky a říkadlové texty s přírodními náměty a napodobováním hlasu zvířat, rozpočítadla s tajuplnými magickými slovy, škádlivky, veršované hádanky a jiné žánrové varianty říkadel provázejí hru dětí doma i venku. Jde jednak o zábavné poznávání světa, jednak o přirozenou komunikaci s okolím.

Významová rovina říkadla není prioritní, důležitější je rytmus, artikulačně zvuková nosnost, propojenost s pohybem, mimikou, gestem.

Prostřednictvím právě těchto útvarů lidové poezie začíná dítě navazovat kontakt s okolím, začíná oslovovat spoluhráče, okolní věci, aktivně se podílí na životě a světě.

Dětský folklor, říkadlová tvorba sehrává v životě dítěte podstatnou roli. Napomáhá jeho vývoji v řadě životních funkcí, umožňuje mu navazovat kontakt s nejbližším okolím, poznávat jej, ověřovat své dovednosti, rozvíjet obraznost. V počátečním období plní tato tvorba funkci praktickou, je v úzké vazbě k životu dítěte. Umožňuje mu uspokojení z rytmičnosti, ze zvukové skladby říkadla. (Urbanové, 1996)

10.1 Logopedické básničky v rozvíjení dětské řeči

Významnou sférou v této oblasti je logopedická literatura, zaměřená k rozvíjení dětské řeči, a to jak děti s normálním mluvním vývojem, tak i děti s omezeným, opožděným a porušeným vývojem řeči. V nejranějším období tohoto vývoje má mimořádný význam pro rozvoj dětské řeči dětská říkanka. Obliba říkánky u dětí v raném věku pramení z dětské záliby v rýmů, rytmu a melodii mluveného slova.

Tyto subbrulbální zvukové stránky řeči vnímá dítě mnohem dříve, snáze a silněji než gramatickou stavbu a myšlenkový obsah mluvního projevu. Děti v předškolním a mladším školním věku si vymýšlejí různá říkadla a říkanky, které nemají mnohdy obsahově ani logický smysl, jen když mají pravidelný rytmus a na konci veršů souzvuk nebo rým. Říkanka je významným prostředkem k rozvíjení rytmické, melodické a dynamické stránky dětské řeči. V říkankách se všechny tyto zvukové stránky mluvního projevu zdokonalují a obohacují. Zvláště významnou úlohu má říkanka při rozvíjení řeči dětí s omezeným nebo opožděným a porušeným vývojem dorozumívacích schopností. V těchto případech se však zvyšují nároky na říkanku i na její použití.

Nejčastějším mylným názorem rodičů dětí s nesprávnou výslovností je domněnka, že postačí dítěti říkat slova a říkanky s hláskou, kterou nesprávně

vyslovuje, čímž se ji naučí vyslovovat správně. Pravý opak je však pravdou. Dítě s nesprávnou výslovností určité hlásky v úsilí o správné vyslovení této hlásky a častým opakováním tohoto úsilí si nesprávnou výslovnost ještě více upevňuje nebo začne hlásku nesprávně vyslovovat jiným způsobem. Například při marném úsilí o správné vyslovení hlásky R začne tuto hlásku tvořit čípkem a kořenem jazyka a vyslovuje pak hrčivé hrtanové R. Při opakovaném nezdaru a napomínání rodiči, může dojít ke vzniku mluvní neurózy, koktavosti.

Říkanka je účinným prostředkem k rozvíjení dětské řeči, je-li vhodně napsána a vhodně používána. Uvádí se, že vytvořit dobrou dětskou říkanku je obtížné. Mnohem obtížnější je však vytvoření dobré logopedické říkanky, vhodné a použitelné k rozvíjení řeči. K obecným kritériím a požadavkům, které se na říkanku kladou, přistupují tu ještě další, specifické požadavky. Taková říkanka má být z obecného hlediska zajímavou motivací, logický a srozumitelný obsah, přiměřený dětskému věku, pro který je určena. Vhodné výrazové, slovní i skladebné prostředky a určitou literární úroveň.

Z hlediska logopedického přistupuje k tomu ještě požadavek častějšího výskytu procvičované hlásky v různých hláskových skupinách a spojích. Nejdůležitější je, že nemá obsahovat jiné obtížnější hlásky, než hlásky procvičovaná. Procvičovaná hlásky se tedy musí vyskytovat na začátku, uprostřed a na konci slova. Z toho vyplývá, že mnohé jinak velmi dobré a literárně hodnotné říkanky nejsou v logopedické praxi a k rozvíjení řeči dětí s omezeným, opožděným nebo porušeným vývojem dorozumívání použitelné. (Zlatý máj, 1986).

PRAKTICKÁ ČÁST

11. Stimulace automatizace hlásky při dyslalií

11.1 Cíl výzkumného projektu

Cílem práce je nastínit problematiku stimulace, povzbuzení hlásek při dyslalií, užitím motivačních prostředků, podněcující reakce dítěte na sluchové a zvukové vjemy v mateřské škole.

Dalším cílem je zjistit, k jakým změnám teoretické úrovně komunikačních schopností může dojít.

Výzkum je kvalitativní. Byly použity techniky pozorování, rozhovor, a odborná literatura

11.2 Charakteristika místa šetření

Mateřská škola se nachází v oblasti moravskoslezského kraje. Skládá z dvou tříd. Kolektiv dětí je věkově smíšený. Provoz mateřské školy je od 6,30 do 16,00 hod. V mateřské škole je zajištěno celodenní stravování. Součástí je zahrada, na niž se nachází velká plocha zeleně se stromy a keři, dvě pískoviště, zahradní domek a dopravní hřiště, které slouží k sportovním účelům. Školní zahrada slouží k aktivitám v průběhu celého školního roku.

V ranních hodinách se děti scházejí ve třídě motýlků, kde probíhají hry. Od 7hodin se děti rozdělují do svých jednotlivých tříd motýlků a včeliček, kde probíhají hry a činnosti dětí. Děti se zapojují do individuálních, nebo skupinových her. V době od půl 9 do 9 probíhá svačina. Po svačině děti ukončují své činnosti a hry a chystají se do komunikativního kruhu, po kterém dochází k řízeným činnostem. Kolem 10hodiny děti ukončují svou řízenou činnost, pod dohledem pedagoga, a chystají se k pobytu venku, který následuje až do oběda. Po obědě neprobíhá hygiena, některé děti odchází domů, ostatní se chystají k odpolednímu odpočinku s poslechem pohádek. Kolem jedné hodiny dochází ke klidovým aktivitám nespících dětí. K těmto aktivitám patří

např. manipulace s relaxačním míčem, a prohlížení námětových knih. V 14,00 hod. Dochází k probouzení spících dětí. Od 14,15 hod, následuje svačinka a spontánní hry dětí.

Mateřská škola nabízí zájmové kroužky, jako je keramika, hasičský kroužek, pohybový kroužek a dramatický.

Dále taky nabízí plavecké a lyžařské kurzy. Mateřská škola zajišťuje logopedickou intervenci, kterou provádí logopedka každý týden v mateřské škole nebo ambulantně u klinického logopeda. Logoped má pro tuto terapii zřízenou místnost, která odpovídá podmínkám pro vykonávání terapie. V místnosti se nachází logopedické zrcadlo, logopedické a didaktické pomůcky. Důležitá je nejen spolupráce s učitelkami v mateřské škole, ale i s rodiči dítěte, které potřebuje logopedickou péči.

11.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvoří 3 děti z jednotlivých tříd ve věku od 4 do 6 let. Jedná se o 4 letou Báru, 5,5 letého Ondřeje a 6 letou Sáru.

11.4 Vlastní šetření

Před vlastním šetřením jsem provedla depistáž na jejímž základě jsem vybrala tři děti u nichž se obtíže v komunikaci vyskytují. Na základě vybraných dětí jsem se zaměřila na vyvozování hlásek L a R a automatizaci hlásek.

Nejprve uvedu příklady oromotoriky a dechového cvičení, které probíhaly formou her. Dále následují cvičení zaměřené na sluchové vjemy. Na závěr uvedu básničky, které jsem použila k procvičování a automatizaci dané hlásky.

Výzkumné šetření jsem zaznamenala do tabulek.

Tabulka 2: Výzkumný vzorek Bára – prosinec 2011

Okruhy	Obsah	Hodnocení - prosinec 2011
Oromotorika, dechové cvičení	Olíznout koutky (zůstala nám tam zmrzlina), horní ret a dolní ret tam i zpět. (viz. Příloha č.1)	+
	Fouknout do peříčka. Pomůcka - logopedické zrcadlo.	+
Vyvozování hlásky L	Zpíváme si La,la,la, li,li,li, lo,lo,lo, lu,lu,lu.	-
	Lano, lak, láká, lampa, louka, Ela, pila, tele, koule, boule, oblaka, bledý, blecha, hlava.	-
Sluchová cvičení	Koničci- mlaskáme	+
Říkaneky	Haló, haló co se stalo, kolo se nám polámalo, do kola se zatočilo, pod stolem se zastavilo. Ten kdo leží pod stolem, ten musí jít s kola ven.	-
	Hlava jako koule, na ni klobouk - boule. Kdopak ti ten klobouk dal, kdo ti bouli udělal?	-

Tabulka 3: Výzkumný vzorek Bára – leden 2012

Okruhy	Obsah	Hodnocení - leden 2012
Oromotorika, dechové cvičení	Olizovat horní a dolní ret (jako kočička).	+
	Přivonět ke květině - prodloužený nádech nosem.	+
Vyvozování hlásky L	Zpíváme si La,la,la, li,li,li, lo,lo,lo, lu,lu,lu.	+
	Lano, lak, láká, lampa, louka, Ela, pila, tele, koule, boule, oblaka, bledý, blecha, hlava.	+
Sluchová cvičení	Vymyslet, ve kterých slovech se objevuje hláska L. Obrázky příklady začínající na L- motýl, tele, hůl. (Příloha.č 2)	+

Říkaneky	Haló, haló co se stalo, kolo se nám polámalo, do kola se zatočilo, pod stolem se zastavilo. Ten kdo leží pod stolem, ten musí jít s kola ven.	+
	Hlava jako koule, na ni klobouk -boule. Kdopak ti ten klobouk dal, kdo ti bouli udělal?	-
	Lilo,lilo bláta bylo, Oldovi to nevadilo. Velké holínky si vzal a v blátě si liboval.	-

Tabulka 4: Výzkumný vzorek Bára – únor 2012

Okruhy	Obsah	Hodnocení - únor 2012
Oromotorika, dechové cvičení	Vystrčit jazyk až na bradu, až na nos.	+
	Jede vlak(auto) - hůhů, tůtů. Výdech s vyslovením slabiky.	+
Vyvozování hlásky L	Léto, lopata, loutka, liják, malina, malovaný, poledne, kotel, kabel, popel, Emil.	+
Sluchová cvičení	Vymyslet, ve kterých slovech se objevuje hláska L. (příklady bez obrázků)	+
Říkaneky	Haló, haló co se stalo, kolo se nám polámalo, do kola se zatočilo, pod stolem se zastavilo. Ten kdo leží pod stolem, ten musí jít s kola ven.	+
	Hlava jako koule, na ni klobouk -boule. Kdopak ti ten klobouk dal, kdo ti bouli udělal?	+
	Lilo,lilo bláta bylo, Oldovi to nevadilo. Velké holínky si vzal a v blátě si liboval.	+
	Lád'ovi náhle napadlo udělat velké letadlo. Letadlo chvíli létalo, ale potom mu padalo. Lád'a chvíli hlavu kloní, měl tam chybu jako v loni. Letadlo mu opět letí, u Ládi je klubko dětí.	+

Fixace hlásky l pomocí říkadel a rýmů. Bára byla při opakování říkadel velice snaživá . Fixace hlásky l se pomocí říkanky:

Haló, haló co se stalo, kolo se nám polámalo,
do kola se zatočilo, pod stolem se zastavilo.

Ten kdo leží pod stolem, ten musí jít s kola ven.

Tabulka 5: Výzkumný vzorek Ondřej – prosinec 2011

Okruhy	Obsah	Hodnocení - prosinec 2011
Oromotorika, dechové cvičení	Brnkat jazykem o horní zoubky (hra na čertíka).	+
	Procvičujeme foukání přes rty, které tvoří kroužek – vedeme výdechový proud vzduchu středem úst.	+
Vyvozování hlásky R	Vyvozování začínáme pomocnou hláskou D. Data, data, data, doto, doto, doto, dutu, dutu, dutu.	+
Sluchová cvičení	Opakuj: Auto jede – trrrr (tddd). Ptáci letí – frrr (fddd). Je to ošklivé – brrr (bddd).	-
Říkaneky	Tdnky, tdnky, tdpké, chudé, kdo vás tdnky tdhat bude.	-
	Tdpasslíku, tdpasslíku, tdumpetu máš v tdávě.	-

Tabulka 6: Výzkumný vzorek Ondřej – leden 2012

Okruhy	Obsah	Hodnocení - leden 2012
Oromotorika, dechové cvičení	Brnkat prstem na rty (miminko si hraje).	+
	Foukáme do plamene svíčky střídavě silně (aby plamen zhasl), slabě (aby se plamen jen pohyboval).	+
Vyvozování hlásky R	Fdk, fdonta, fdak, Fdanta, Fdantišek, fdkačka, fdak, kufd. (viz. Příloha č.3) Vdtí, vdba, vdána, vdabec. Hdnek, hduška, hdoch. Chdpa, chdoust, chdochtá. Mdká, mdkev, mdož, mdak, mdavenec, smdk, smdček. (viz. Příloha č.4) Sdna, sdub, sdážka. Zd-ní, zcadlo, zdníčko, zdak.	+
Sluchová cvičení	Opakuj: Auto jede – trrrr (tddd). Ptáci letí – frrr (fddd). Je to ošklivé – brrr (bddd).	+
	Sluchem rozezněj ve kterých slovech se objevuje hlásky r (pomocná hlásky d) na obrázku	-
Říkaneky	Tdnky, tdnky, tdpké, chudé, kdo vás tdnky tdhat bude.	+
	Tdpaslíku, tdpaslíku, tdumpetu máš v tdávě.	+
	Tdubač, tdoubí na tdumpetu, trubka se mu blýská, tdubač tdoubí, vytubuje, tdubka jenom výská.	-
	Pdší, pdší, jen se leje, pdyč je pdádlo, zle je, zle je.	+
	Malý bdouček v tdávě bdučí, bdoučková ho jísti učí. Dáva bdoučku do pusinky, bdoskve, tdnky i bdusinky.	-
	Vdáno, vdáno, poled' k nám, já ti něco nachystám. Trochu hdachu, tdochu kdup, vdáno, vdáno dupy dup.	-

Tabulka 7: Výzkumný vzorek Ondřej – únor 2012

Okruhy	Obsah	Hodnocení - únor 2012
Oromotorika, dechové cvičení	Spočítat jazykem všechny horní zoubky (korálky).	+
	Foukáme do bublifuku, větrníku, nafukujeme balónky.	+
Vyvozování hlásky R	Petr, svetr, strejda, vítr, strom, hrom, tráva, trubka.	+
	Strejda Petr ztratil svetr. Petr troubí na trumpetu – trů, trů, trů.	+
Sluchová cvičení	Sluchem rozeznaj ve kterých slovech se vyskytuje hláska r na obrázku (vrána, vrabec, tráva).	+
Říkadla	Tdubač, tdoubí na tdumpetu, trubka se mu blýská, tdubač tdoubí, vytlubuje, tdubka jenom výská.	+
	Malý bdouček v tdávě bdučí, bdoučková ho jísti učí. Dáva bdoučku do pusinky, bdoskve, tdnky i bdusinky.	+
	Vdáno, vdáno, poled' k nám, já ti něco nachystám. Trochu hdachu, tdochu kdup, vdáno, vdáno dupy dup.	+
	Trápí, trápí babičku, že ztratila truhličku. Trápí se náš strýček ztratil se mu klíček.	+
	Trubač troubí, vytrubuje, trubka se mu blýská. Trubač troubí tramtarata, trubka zrovna výská.	+
	Já mám v levé noze trn a trn a trnaveček, já mám v levé noze trnaveček, trn.	+
	Prší prší, jen se leje, pryč je prádlo, zle je, zle je.	+
	Vráno, vráno, poled' k nám, já ti něco nachystám. Trochu hrachu, trochu krup, vráno, vráno dupy dup.	+

Fixace hlásky r pomocí pexesa. Před Ondru jsem na stůl položila 10 obrázků ve kterých se objevovala hláska r. Ondrovým úkolem bylo vždy pojmenovat obrázek a přiřadit ho k správnému.

Fixace hlásky r také pomocí opakování říkadel a rýmů.

Tabulka 8: Výzkumný vzorek Sára – prosinec 2011

Okruhy	Obsah	Hodnocení - prosinec 2011
Oromotorika, dechové cvičení	Vypláznout jazyk (široký jazyk – list), (tlustý široký jazyk – kláda) (viz. Příloha č. 5)	+
	Nafouknout tváře (balónek) a vyfouknout (píchlý balónek pokud nejde, přidršet rty u sebe a vyzvat dítě, aby fouklo.	-
Vyvozování hlásky R	Začínáme pomocnou hláskou D: DDD, TTT, TD, TD, TDD. Tdh, tdk, tdp, tdpí, tdůn, tdub. Pdší, pdst, pdsten, pdkno.	-
Sluchová cvičení	Předvést jak dělá medvěd (bdum, bdum). Jak dělá kohout (kykydyký).	-
Říkaneky	Kdál kdál na dudy hdál.	-
	Tdpaslíku,tdpaslíku, tdumpetu máš v tdávě.	-

Tabulka 9: Výzkumný vzorek Sára – leden 2012

Okruhy	Obsah	Hodnocení - leden 2012
Oromotorika, dechové cvičení	Zasunout jazyk mezi ret a zuby nahoře i dole (jako opička).	+
	Nafouknout tváře (balónek) a vyfouknout(píchlý balónek pokud nejde, přidršet rty u sebe a vyzvat dítě, aby fouklo).	+
Vyvozování hlásky R	Začínáme pomocnou hláskou D:DDD, TTT, TD,TD,TDD.	+
	Tdh, tdk,tdp, tdpí, tdůn, tdub. Pdší, pdst, pdsten, pdkno.	-
Sluchová cvičení	Předvést jak dělá medvěd (bdum, bdum) jak dělá kohout (kykydyký).	-
Říkaneky	Kdál kdál na dudy hdál.	-
	Tdpaslíku,tdpaslíku, tdumpetu máš v tdávě.	-

Tabulka 10: Výzkumný vzorek Sára – únor 2012

Okruhy	Obsah	Hodnocení - únor 2012
Oromotorika, dechové cvičení	Jazykem zatlačíme do tváře uvnitř úst. Nejprve na levou stranu, pak na pravou, pohyb je střídavý. Ústa jsou otevřená (hrajeme ping-pong).	+
	Přendávat vzduch z levé tváře do pravé a zpět, před zuby a za zuby (voda v ústech).	+
Vyvozování hlásky R	Tdh, tdk, tdp, tdpí, tdůn, tdub. Pdší, pdst, pdsten, pdkno.	+
	Rex vrčí. Petr trhá trávu.	-
Sluchová cvičení	Předvést jak dělá medvěd (bdum, bdum) jak dělá kohout (kykydyký).	+
Říkanky	Kdál kdál na dudy hdál. Tdpaslíku, tdpaslíku, tdumpetu máš v tdávě.	+

Po dobu mého výzkumu se Sáře hláska r nepodařila zafixovat.

Sára nadále používá ve slovech pomocnou hlásku d, a pokračuje v logopedické péči.

Sářina matka zažádala o odklad školní docházky, na základě tohoto rozhodnutí jsem Sáře sestavila individuální plán.

11.5 Závěry výzkumného šetření

Vlastní šetření probíhalo v běžné mateřské škole, ve které byla každý týden poskytnuta dětem logopedická péče. Šetření probíhalo od prosince 2011 do února 2012. Orientační vyšetření bylo realizováno na třech vybraných dětech, chlapec ve věku 5,5 let, dívka ve věku 4 let a druhá dívka ve věku 6 let.

Podle vyjádření pedagogicky psychologické poradny má chlapec diagnózu dyslalie – gravis. Obě dívky mají diagnózu totožnou.

S pomocí pedagogické pracovnice, která se zabývá v mateřské škole logopedií, jsem prováděla logopedickou intervenci, při které jsem uplatňovala metody substituční. Substituční metody byly založeny na vyvozování hlásky r pomocnou hláskou d. Také jsem k vyvozování uplatňovala motivační prvky.

U nejmladšího dítěte Bára jsem se zaměřila na vyvozování hlásky l. Bára nejevila problém při dechovém a artikulačním cvičení. Při vyvozování hlásky l jsem volila slova, kde se nejprve hláska objevovala na začátku , později uprostřed a na konci slova např. Lano, oblaka, Ela. S Bárou jsem si vždy na začátku terapie vykládala jaké činnosti prováděla. Toto nezávazné povídání bylo záměrné pro ověření, zda Bára, ve slovech v minulém čase používá hlásku l správně. Ze začátku toto cvičení způsobovalo Báře zadrhávání v mluvě, kdy se soustředila na hlásku l. Postupem času a při opakování a pečlivé přípravě hovořila o svých činnostech, které prováděla plynule, bez známky zadrhávání. Fixaci hlásek jsme také vyvozovaly pomocí říkánek, které jsme prováděly na konci hodiny. Ze začátku jsem volila říkanky ve kterých se objevovaly jednoduché rýmy, po zvládnutí těchto říkánek jsem zkusila zařadit básničky se složitějšími rýmy, které zvládala také bez problémů.

Bára byla při terapii vždy připravená a byla prokazatelná domácí příprava. Na konci mého výzkumu hláska byla zafixována do běžné řeči.

U druhého dítěte jsem se zaměřila na hlásku r. Ondřej taktéž nejevila problém při dechovém a artikulačním cvičení. Při vyvozování jsem začínala jednoduchými úkoly, kde hlásku r nahradila pomocná hláska d. Ondřej měl za úkol opakovat po mě zvuk auta : trrrrr (tdddd) , let ptáků frrrr (fdddd). Doporučila jsem matce, která se terapie zúčastnila, aby tento cvik prováděla společně s Ondrou při domácí přípravě. Dále jsem postupovala vyvozováním hlásky jednoduchými slovy jako je například mdkev, Fdanta, tdumpeta. Vyvozování hlásky zaměřené na jednotlivá slova s pomocnou hláskou d, se Ondrovi dařilo. Postupně jsem začínala hlásku vyvozovat ve větách např. Petr nosí svetr. Při sluchovém cvičení jsem zvolila metodu, kdy jsem před Ondřeje rozložila skupinu obrázků, ve kterých se objevovala hláska r (prvně s pomocnou hláskou d, později už samostatná hláska r).Názvy obrázků jsem jmenovala a Ondřej měl rozeznat ve kterém slově se objevuje hláska r. Ondřej byl zprvu nejistý. Při důkladném procvičování, tento úkol zvládl. V průběhu vyvozování jsem používala rýmy a říkadla. Vybírala jsem říkanky ve kterých se objevovala pomocná hláska d jako je například.

Vdáno, vdáno, polet k nám, já ti něco nachystám.

Trochu hdachu, tdochu kdup, vdáno, vdáno dupy dup.

Tuto říkanku jsme nejprve opakovali s pomocnou hláskou. V únoru Ondřej říkanku O vráně dokázal říct už s vyvozenou hláskou r. Hláška byla zafixována i do běžné mluvy.

U třetí dívky Sárý jsem se také zaměřila na hlásku r. Sáře dělalo problém dechové cvičení, kdy měla nafouknout tváře a vyfouknout. Nebyla schopna udržet rty u sebe. Zde jsem musela pomáhat s přidržením rtů aby foukla. Při další terapii se toto dechové cvičení zdařilo. U Sárý jsem také zvolila vyvozování slov pomocnou hláskou d. Začínala jsem spojením DDD, TTT, TD, TDD. Později došlo k nácvičení slov např. Tdh, tdpí, tdůn, pdší, pdsten. V průběhu další terapie dělala Sára ve vyvozování slov s pomocnou hláskou d pokroky. Značné problémy ji však způsobovalo vyslovit slova již bez pomocné hlásky d, jako např. Prší, trumpeta, tráva. Sára nebyla také schopna zafixovat r do vět např. Petr trhá trávu. Říkanky, které slouží jako pomůcka k vyvozování hlásek jsem volila z počátku jednoduché. Po neustálém procvičování se jednoduché říkanky zdařily. Postupně jsem volila říkanky složitější, ty se však neujaly. Sára zvládla tedy jen krátké rýmy s pomocnou hláskou d. Po dobu trvání mého výzkumu se Sáře hláška r nepovedla zafixovat. Matka Sárý požádala o odklad školní docházky, na základě tohoto rozhodnutí jsem sestavila individuální plán pro děti s odloženou školní docházkou. (viz Příloha č. 6).

Závěr

Bakalářská práce na téma „*Stimulace automatizace hlásky při dyslalii, básničky zaměřené na hlásku l a r*“, se skládá z teoretické části a výzkumného projektu.

Teoretickou část tvoří sedm kapitol, které zahrnují problematiku a narušení komunikační schopnosti, její nápravu, vyvození hlásek L a R a básničky zaměřené na tyto hlásky.

V praktické části je vlastní výzkum, šetření a jeho závěry.

Hlavním cílem mé bakalářské práce byl nástin problematiky stimulace, povzbuzení hlásek při dyslalii, užitím motivačních prostředků především v podobě různých básniček, podněcujících reakce dítěte na sluchové a zvukové vjemy v mateřské škole.

Při vyvozování hlásek jsem se zaměřila na básničky, které sloužily jako motivační prostředek k tomu, aby u dětí došlo ke správné výslovnosti a zafixování hlásky.

Logopedické básničky mají velký význam pro rozvoj správné výslovnosti dítěte.

Cílem mého výzkumného projektu bylo zjištění, které básničky jsou vhodné ke správné výslovnosti a vyvození hlásky. V průběhu celého šetření jsem docházela do mateřské školy, kde jsem spolupracovala s dětmi a byla přítomna při provádění logopedických cvičení.

Na základě těchto básniček lze provádět nápravu i v domácím prostředí, protože spolupráce s rodinou je velmi důležitá.

Zaznamenala jsem velký vliv jednotlivých přípravných cvičení a cvičení zaměřených na správnou výslovnost. Dle mého výzkumného projektu byl cíl u dvou ze tří dětí splněn.

Získala jsem mnoho zkušeností, které jsou velkým přínosem pro mou budoucí praxi.

Seznam použité literatury

- BACUS, A. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*.1.vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-862-7
- BERANOVÁ, Z. *Učíme se správně mluvit*.1.vyd. Praha, 2002. ISBN 80-247-0257-6.
- KLENKOVÁ, J. *Kapitoly z logopedie I*. Brno: Paido, 1997. ISBN 80-85931-88-5.
- KLENKOVÁ, J. *Kapitoly z logopedie II a III*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-62-1.
- KLENKOVÁ, J. *Logopedie*.1.vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1110-9.
- KLENKOVÁ, J. *Možnosti stimulace neverbálních a verbálních schopností vývojově postižených dětí*. Brno, 2000. ISBN 80-85931-91-5.
- KRAHULCOVÁ, B. *Dyslalie patlavost*. Praha, 2007. ISBN 978-80-903863-0-3.
- LECHTA, V. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*.1.vyd. Praha, 2003. ISBN 80-7178-801-5.
- LECHTA, V. a kol. *Terapie narušené komunikační schopnosti*.1.vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-961-5.
- LEJSKA, M. *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-038-7.
- NEUBAUER, K. *Logopedie učební text pro bakalářské studium speciální pedagogiky*.1.vyd. Hradec Králové, 2001. ISBN 80-7041-098-1.
- SOVÁK, M. *Logopedie*.2.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.
- SOVÁK, M. *Logopedie předškolního věku*.3.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.
- SYNEK, F. *Hlasy a hlásky*. Praha, 1995. ISBN 80-901500-6-3.
- ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA I. *Klinická logopedie*.1.vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-546-6.
- VITÁSKOVÁ, K., PEUTELSCHMIEDOVÁ, A. *Logopedie*.1.vyd. Olomouc:

Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1088-5.

VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*.2.vyd. Brno: Paido, 2004.
ISBN 80-7315-071-9.

VYŠTEJN, J. *Vady výslovnosti*.2.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství,
1983.

Seznam tabulek

- Tabulka 1: Vývoj řeči v závislosti na věku
- Tabulka 2: Výzkumný vzorek Bára – prosinec 2011
- Tabulka 3: Výzkumný vzorek Bára – leden 2012
- Tabulka 4: Výzkumný vzorek Bára – únor 2012
- Tabulka 5: Výzkumný vzorek Ondřej – prosinec 2011
- Tabulka 6: Výzkumný vzorek Ondřej – leden 2012
- Tabulka 7: Výzkumný vzorek Ondřej – únor 2012
- Tabulka 8: Výzkumný vzorek Sára – prosinec 2011
- Tabulka 9: Výzkumný vzorek Sára – leden 2012
- Tabulka 10: Výzkumný vzorek Sára – únor 2012

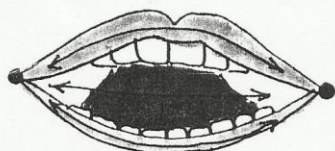
Seznam příloh

Příloha 1: Dechová cvičení.....	I
Příloha 2: Pracovní list s hláskou L.....	II
Příloha 3: Pracovní list s pomocnou hláskou D k vyvození hlásky R	III
Příloha 4: Pracovní list s pomocnou hláskou D k vyvození hlásky R.....	IV
Příloha 5: Dechová cvičení.....	V
Příloha 6: Individuálně výchovně vzdělávací plán pro dítě s odloženou školní docházkou.....	VI

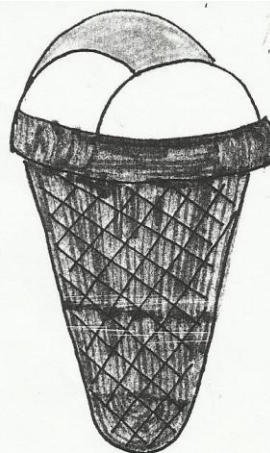
Přílohy

Příloha 1: Dechová cvičení

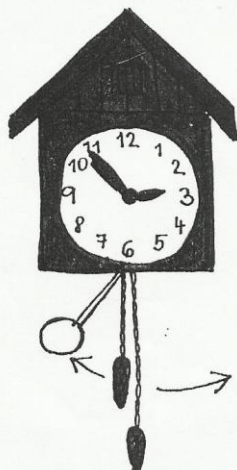
9)

- olíznout koutky (zůstala nám tam zmrzlina), horní ret a dolní ret tam i zpět

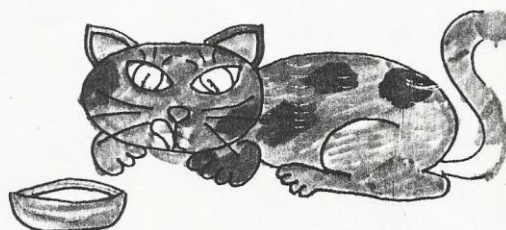
X

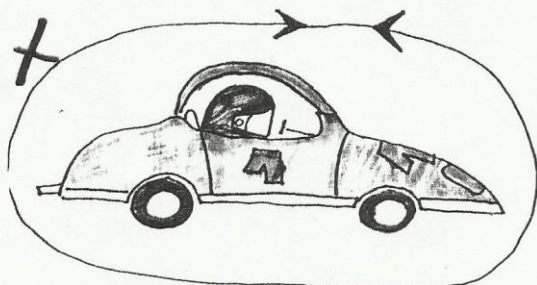
- střídavě se dotýkat jazykem pravého a levého koutku (hodiny tikají)

✓

- olizovat horní ret
dolní ret
(jako kočička)

X

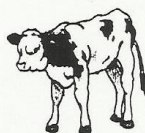
- olizovat pusou dokola (autíčko jede po autodráze a zpátečka) na obě strany

▽ Pohyb jazyka má být plynulý, neskákat, nevynechávat
(auto sedí na dráze) ○

Příloha 2: Pracovní list s hláskou L

Příloha č. 2

TELE

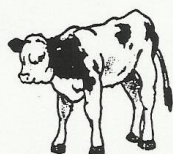

uteklo do polí.

V

uvidělo

létal sem a tam,

JETEL

běhalo za

Uviděla to teta Apolena.

Vzala

a utíkala do

MOTÝL

Nehonila

, ale honila

Tele nesmí jetel, mělo by z

bolení.

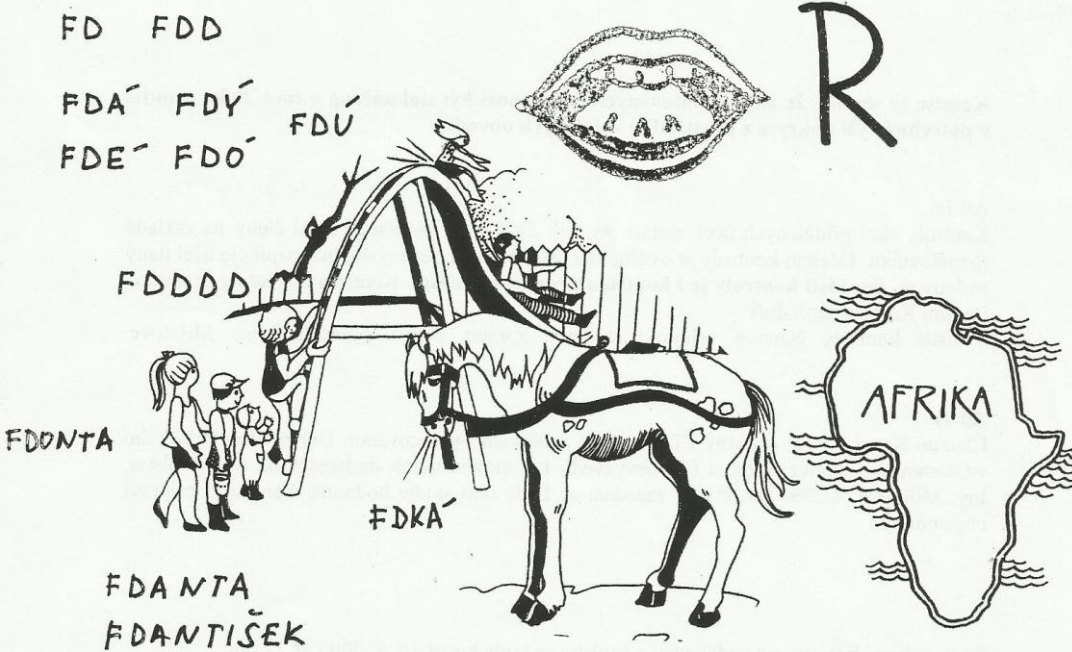
HŮL

Příloha 3: Pracovní list s pomocnou hláskou D k vyvození hlásky R

Příloha 3

FD FDD
 FDÁ FDÝ FDÚ
 FDÉ FDÓ

FDDDD
 FDONTA
 #DKA
 FDANTA
 FDANTIŠEK

AFRIKA

FDKAČKA

FDYDEK

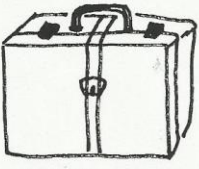

FDAK FDAČEK

froté ruční
 froté utěrky
 SET

FDOTĚ

KVFD

FDUKO

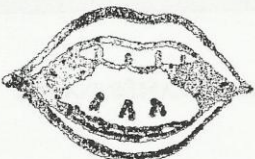
Příloha 4: Pracovní list s pomocnou hláskou D k vyvození hlásky R

Příloha 8.4

MD MDD

MDÁ MDÝ MDÚ

MDE MDO

R

MDK MDKÁ

MDKY - MDK

MDKEV MDKVIČKA

MDAK MDAKY MDHOLI

MDNE MDNAVÝ MDUMLÁ

MDAŽ MDZNE MDAŽÍK

MDZUTÝ MDAČÍSE

ZMDZLINA

MDAVENEC MDAVENIŠTĚ

MDOŽ

SMDK SMDKY SMDČEK

MDVČÍ

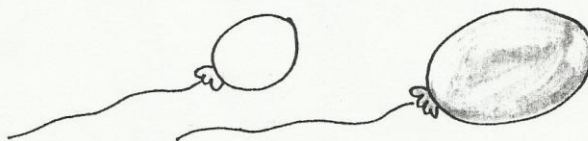
Příloha 5: Dechová cvičení

5) toukání

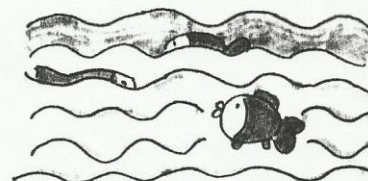
- výdech věst středem úst (vitr)
(do slámky, pišťalky, větrníku, peříčka, chomáček vaty, ...)

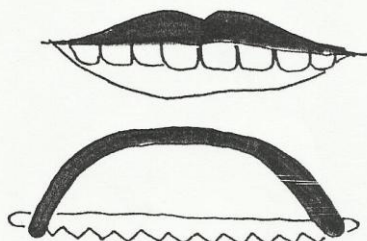
- nafouknout tváře (balonek) a vyfouknout (pichlý balonek (pokud nejde, přidržet rty u sebe a vyzvat dítě, aby fouklo))

- předávat vzduch z levé tváře do pravé a zpět, před zuby a za zuby (voda v puse)

6)

přikousnout horními zoubky
dolní ret (pila)

- vyfouknout vzduch přes zoubky a současně přejet zoubkama přes dolní ret nahoru ↑ (5x)

7) vypláznout

- tenký široký jazyk (list)

- tlustý špičatý jazyk (kláda)

} střídat

Příloha 6: Individuálně výchovně vzdělávací plán pro dítě s odloženou školní docházkou.

Příloha 8. 6.1.

Plán speciálně pedagogické podpory s odloženou školní docházkou

INDIVIDUÁLNÍ VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ PLÁN PRO DÍTĚ S ODLOUŽENOU ŠKOLNÍ DOCHÁZKOU

Školní rok : 2011/2012

Jméno : Sára F.

Narozen : 26. 8. 2006

Odborný konzultant : Mgr. Hana Lidvínová

Individuální péči o dítě zajistí :

Rodinné prostředí (počet dětí v rodině, vztahy v rodině, podnětnost prostředí, spolupráce)
Sára žije s oběma rodiči. Má mladší sestru. Péče rodičů je na dobré úrovni.

Aktuální projevy dítěte v MŠ:

(zdůraznění nejproblematičtějších oblastí)

Horčí koncentrace, dává přednost lákavějším činnostem před zvládnutí úkolů zadaných.
Malý zájem o rozšíření vědomostí.

Cíle :

1. ROZUMOVÁ OBLAST :

1.1. VERBÁLNÍ DOVEDNOSTI : (formální i obsahová stránka řeči)

Lehké zadrhávání v řeči

1.2. ROZUMOVÉ SCHOPNOSTI, VĚDOMOSTI (myšlenkové operace – třídění, sestavování, diferenciaci, zobecňování + barvy, tvary, počet relace, časové a prostorové vztahy, velikosti, koncentrace pozornosti apod.)

Těžkopádnost, nutnost opakování, vysvětlení úkolu, potíže v prostorových orientacích.

1.3. ZRAKOVÉ VNÍMÁNÍ : (analýza, syntéza, diferenciaci apod.)

1.4. SLUCHOVÉ VNÍMÁNÍ : (analýza, syntéza, diferenciaci – rozliš. Délky samohlásek, Tvrdých měkkých souhlásek, ostrých a tupých sykavek apod.)

Problémy s určováním hlásky na začátku i na konci slova.

2. TĚLESNÁ OBLAST :

2.1. MOTORIKA : Obratná, rychlá, zvládá veškeré formy TV i pohyb na hudbu.

Chůzi, rovněž běh, lezení, válení sudů apod.

2.2. GRAFOMOTORIKA, KRESBA : Přiměřená věku, lehká, bohatá, barevná – převážně „dívčí náměty,,

2.3. LATERITA : Pravoruká

Příloha č. 6.2.

2.4. SEBEOBSLUHA : Naprosto samostatná, naučené stereotypy. Oblékání, stravování a hygienické návyky jsou na dobré úrovni.

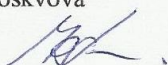
3. CITOVÁ OBLAST : Vznětlivá, konflikty řeší nejen prudce verbálně, občas i plácnutím. Je ráda středem pozornosti, ale nemá problém se rozdělit. Nerada se však dělí o vedoucí úlohu ve hře.

4. SOCIABILITA : Vzhledem k věku jí již nedělá problém zařazení se do skupiny dětí ve třídě. Chápe své postavení jako jeden člen kolektivu ve vztahu k pedagogickým pracovníkům.

Metody, formy, prostředky : Nutná častá individuální cvičení formou pracovních listů, především sešity pro předškoláky, návštěvy divadelních představení.

Vypracoval : Eliška Moskvová

Podpis učitelky : Moskvová

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Eliška Moskvová

Obor: Speciální pedagogika obor vychovatelství

Forma studia: distanční

Název práce: Stimulace automatizace hlásky při dyslalii, využití básniček se zaměřením na hlásky L a R

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 38 stran

Celkový počet stran příloh: 6 stran

Počet titulů české literatury a pramenů: 18

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů:

Počet internetových zdrojů:

Vedoucí práce: Dana Buntová Ph.D.